

1168. Österunda kyrka.

Pl. 148.

Litteratur: B 649, L 775, D 1:276. J. Bureus, F a 6 s. 119 n:r 51 (Cohl), F a 5 n:r 506, F a 1 s. 107; J. Rhezelius, F a 10:1 n:r 173; Ransakningarna 1667–84; J. Peringskiöld, Monumenta 4, bl. 191; O. Grau, Beskrifning öfver Wästmanland (1754), s. 603 [omtrycket 1904, s. 472 f.]; W. Tham, Beskrifning öfver Sveriges rike 1:2 (1849), s. 82; D. Hummel, Några ord till upplysning om bladet »Skattmansö» (1865), s. 59; UFT h. 4 (1875), s. 79 f.; R. Dybeck, Runa (fol.) 1876, s. 38; C. Ernlund, Brev till Svenska fornminnesföreningen den 2/8 1890 (ATA); E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 120; J. Andersson, Skrivelser till Intendent B. Engström den 13/1 och 22/12 1928 (ATA), till Riksantikvarien den 29/12 1929 och 1/9 1930 (ATA); Skrivelse från Riksantikvarien den 11/12 1929.

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckning (i F a 10:1); J. Hadorph och P. Helgonius, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta, B 649 och Grau a. a.); Dybeck, D 1:276.

Runstenen står 100 m. VNV om kyrkan, 20 m. S om landsvägen Österunda k:a-Skattmansö, 2 m. N om klockstapelns nordöstra hörn. Stenen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Skattmansö». — Cohl (i F a 6): »J Österlunda kyrkiodörr». F a 5: »Östrunda kyrkedör». Rhezelius (i F a 10:1): »Östrunda Sochn. J Kyrkie dören». — I *Ransakningarna* (i länsmanen Aron Bergströms förteckning över fornlämningar »uthi Wäsby lähn» 1682) finnes följande uppgift om U 1168: »Vthi Österunda Kiörkiodörr uthi ingången ähr een rundsteen medh rijtningar Jnmurat». — På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* är antecknat: »Östrunda kyrkedör» (B 649: »Ostrunde Kyrkodör»; L 775: »I kyrkodörren»). Grau: »Uti Kyrko-dören är til tröskel inlagd en Runsten». — I beskrivningen (1865) till Geologiska kartbladet meddelas, att »tröskelstenen i kyrkodörren» utgöres av en runsten. *UFT* (1875): »I kyrkodörren ... Stenen finnes qvar». Dybeck uppger (i *Sveriges runurkunder*), att stenen »nyligen [är] uttagen ur kyrkodörren». I *Runa* fol. (1876) skriver han: »I Österundas lilla socken besågos — i brist på annat, hade jag så när sagt — grafkullarne vid Ulfstad, hvarförutan den store runsten ..., hvilken i Upl. F. förenings Tidskr. för i fjor ... uppgafs ligga i kyrkodörren, men nu fanns hafva sitt rum å kyrkgården, på södra sidan om kyrkan, gran-skades och afritades. Utbrytningen har blottat några förr dolda runodelar af honom.» Stenen blev efter uttagandet liggande utan tillsyn, vilket framgår av ett brev från C. Ernlund, »Org. o Skollärare» i Österunda, till Svenska fornminnesföreningen. Brevet, som är daterat den 2/8 1890, lyder: »Får härmed vördsamt anmäla, att vid härvarande skolhus en runsten finnes, hvilken troligen ej finnes upptagen bland Sveriges fornminnen, aldenstund jag ej i hvarken äldre eller nyare förteckningar kunnat densamma återfinna. Stenen i fråga, som intill här senast hållna kyrkoreparation år 1880 varit liggande inuti kyrkan, men då derifrån utförd ..., är efter högra sidan och i nedra venstra hörnet något afstympad, hvarigenom runslingan derstädes är delvis förstörd. — Detta har jag velat anmäla, i händelse föreningen skulle finna sig för-anlåten vidtaga åtgärder för densammas uppresning och restaure-ring, hvilket han på grund af sin storlek plats m.m. väl torde förtjena.» Någon åtgärd vidtogs emellertid icke. Ännu fyrtio år senare låg stenen på samma sätt. J. Andersson, Österunda, vände sig (den 13/1 1928) i ett brev till intendenten B. Engström i Västerås med förfrågan, om »det skulle gå för sig att få texten tydd, runorna framknackade o. stenen rest». Genom Riksantikvarieämbetets försorg restes stenen år 1931 på sin nuvarande plats.

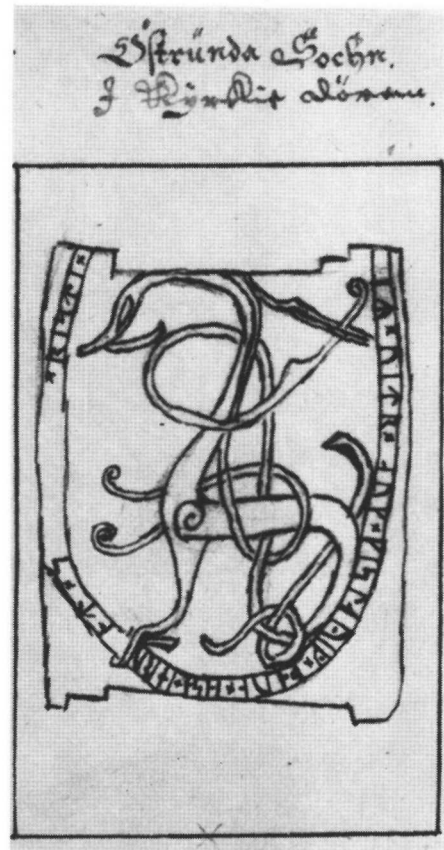

Fig. 548. U 1168. Österunda kyrka.
Efter teckning av Rhezelius i Fa 10:1.

Grå granit. Höjd 1,95 m., bredd (mitt på stenen) 1,25 m. Ytan är jämn, på mitten hårt sliten genom tramp. Ristningen är på de nötta ställena nu grund, medan den upptill är djup och tydlig. Stenens kanter och topp äro avslagna, varigenom en stor del av inskriften har gått förlorad.

Inskrift:

... **u**itr × **a**uk × **k**islauig × **þ**aun × **l**ti **s**a × **i**erunt × **s**u - - - - - × **r**isti × **a**t ...

... ok Gislög þaun letu reisa(?) [at] Jærund ... risti at ...

»... och Gislög de läto resa (stenen efter) Jærund ... reste efter ...»

Till läsningen: Av 1 **u**, som står överst i stenens högra kant, återstå endast korta stycken nedtill av hst och bst. Att runan har varit **u** framgår av det korta avståndet mellan de två stavarna. 2 **i** har förlorat övre tredjedelen; om runan hade varit **l**, **t**, **k** eller **m**, torde spår av bistavens nedre del ha kunnat skönjas. Sk efter 4 **r** har, i likhet med inskriftens övriga sk, formen av ett kryss. 5 **a** har, som övriga **a**-runor, bst endast t. v. om hst. 8 **k** är ej stunget. 12 **a** är skadat på mitten genom flagring. Möjligen kunna ännu ytterst svaga spår iakttagas av en **a**-bst. 14 **i** är grunt men säkert. I 15 **g** finnes en grund, men markerad, avlång fördjupning, som sannolikt är huggen. 19 **n** har, liksom 29 **n**, bst endast t. h. om hst. I 21 **t** är högra bst skadad genom flagring. Mellan 21 **t**, 22 **i** och 23 **s** finnas ojämnheter i ristningsytan. T. h. om hst i 24 **a** finnes en nedåtgående skåra, som med all sannolikhet är naturlig. 26 **e** är stunget. 32 **u** har förlorat överdelen genom att stenens kant har slagits av. Efter 32 **u** finnas, på grund av denna skada, endast mycket korta och grunda spår av tre runor (33, 34, 35). R. 36, som har förlorat toppen, har möjligen varit **l**. Runföljden 37–42 × **r**isti × **a** är oskadad. 43 **t** har förlorat övre hälften av hst och högra bst genom att stenens topp har slagits av. — Cohl (F a 6): ... **i**r × **u**itr × **a**uk × **k**islayig × **þ**aun × **i**asa × **i**eru nt × **s**... × **r**isti ×. Rhezelius (F a 10:1): ... **i**r × **u**itr × **a**uk × **k**islayig × **þ**aun × **i**asa × **i**erunt × **s**... × **r**isti ×. Hadorph och Helgonius: ... **u**r + **u**itr × **u**k × **k**islauuk × **þ**aun + **i**risa × **i**nrunt × **s**u - - - - - × **r**isti ×. Dybeck: - - - tr auk × **k**isl au - - k × **þ**aun × **l**tist × **i**erunt × **s**u - - - - - × **r**isti × a - - -

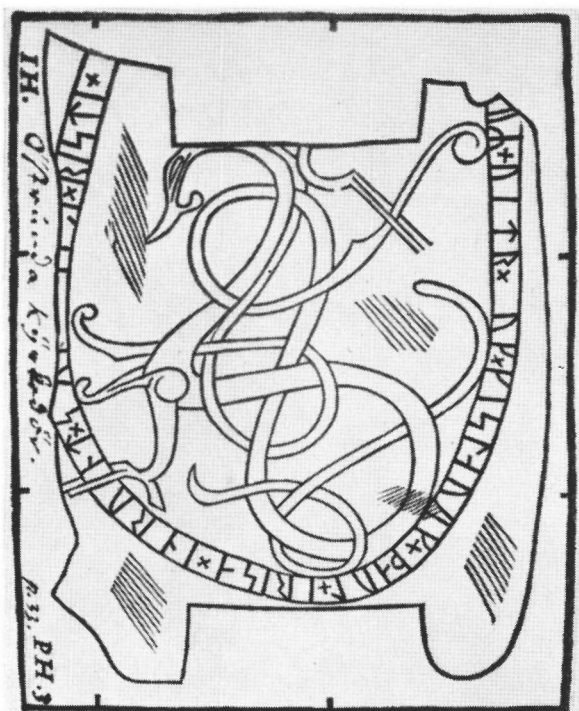

Fig. 549. U 1168. Österunda kyrka.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 649).

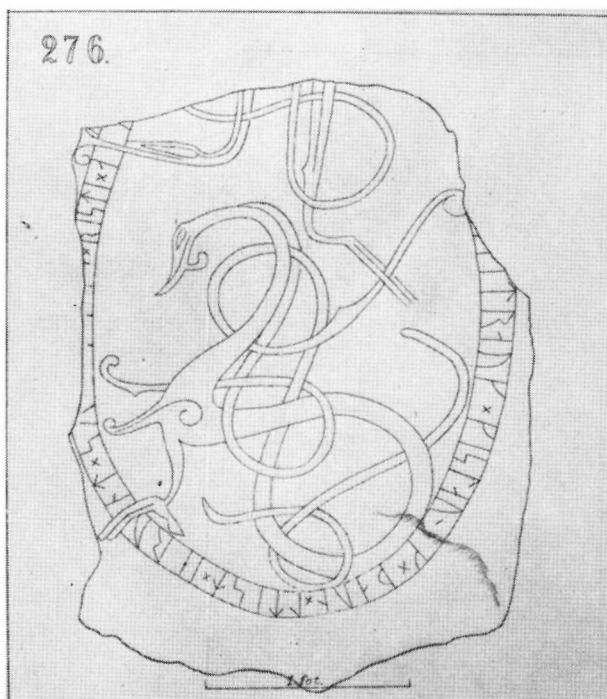

Fig. 550. U 1168. Österunda kyrka. Efter D I: 276.

Inskriften tolkas av Bureus (i F a 5) på följande sätt: »Vitus et GylleVigis illi ... Jerundus (Poeta) excidit». Bureus har sålunda uppfattat 31 **s** som första runan i ordet **s[kalt]**, 'skald'. Han menar alltså, att U 1168 skulle vara signerad av en eljest okänd runmästare med namnet »Jerund Skald». — Grau återger inskriften (efter *Bautil*): »UR VITR UK GISLAUG THAU LI RISA INRUNT SU ... RISTI». Han konstaterar, att »rätta meningen ej kan inhämtas». — I *UFT* (1875) finnes följande översättning: »(?Jo)rvittr och Gislaug, de l(äto?) resa (nl. sten efter?) Jarund (sin?) son ... riste».

Runföljden 1–4 **uitr** innehåller av allt att döma senare delen av ett mansnamn. Om man vågar förutsätta, att ett par runor i namnet ha gått förlorade före 1 **u**, kan det ha varit det i uppländska runinskrifter tretton gånger belagda [**ant**]**uitr**, *Andvettr*. Om detta namn se vidare Sö 266.

Kvinnonamnet *Gislaug* är säkert belagt i följande uppländska inskrifter: U 296, 363, 915 och 1168. Om namnet se vidare Sö 175. — Mansnamnet *Iærundr* (*Iarundr*, *Iorundr*) är hittills känt från 17 svenska inskrifter, 14 uppländska, 2 sörmländska och en östgötsk. Namnet har alltså varit mycket vanligt i Uppland.

U 1168 har ristats av en föga framstående ristare. Ornamentiken är slapp, och runorna äro ojämnt huggna och osäkert formade. Inskriften har flera egendomligheter, delvis beroende på dålig beräkning: **lti sa** kan väl knappast avse något annat än *letu ræisa* o.s.v. Likheterna med den närbelägna U 1167 äro iögonenfallande, och det är icke uteslutet, att samme man har utfört bägge ristningarna.

Runföljden 37–43 ...**risti** × **at**... torde icke böra uppfattas som delar av en signatursats; troligen är **risti** pret. av verbet *ræisa*.

Tyvärr kunna vi ej veta, var U 1168 ursprungligen har varit rest; stenen lades nämligen redan under medeltiden in som tröskelsten i Österunda kyrkodörr.

1169. Österunda kyrka.

Pl. 158.

Litteratur: John Andersson, Skrivelse den 21/5 1938 till Riksantikvarieämbetet (ATA); Handlingar 1939 (ATA); S. B. F. Jansson, Runinskriftsinventering i Uppland 1943, Rapport till Riksantikvarien den 27/7 1953 (ATA).

Äldre avbildningar: J. Andersson foto 1938 (ATA); S. Drakenberg foto 1939 (ATA).

Runstensfragmentet står uppställt i vapenhuset, i den södra väggnischen.

Fragmentet kom i dagen våren 1938, då man grävde vid en grav på Österunda kyrkogård. Folkskolläraren John Andersson lämnade då följande upplysningar om fyndet: »Härmed får jag meddela, att bif. fragment av runsten hittats i min svärfars grav å Österunda kyrkogård. Stenen har följande mått: 73 × 44 × 10 cm. Huruvida mera tillhörande stenen finns i graven är okänt. Fragmentet hittades, då vi utmed gravens ena långsida grävde en cirka 80 cm. bred rabatt för blommor.» Fragmentet flyttades år 1939 in i vapenhuset men fördes senare åter ut på kyrkogården. Vid mitt besök år 1943 stod det rest vid ett träd invid västra bogårdsmuren; då jag besökte platsen 10 år senare, låg fragmentet, med runorna nedåt, på samma mur. Jag förde det då tillbaka till vapenhuset och placerade det i södra väggnischen, där det nu står.

Röd sandsten. Mått 77 × 47 × 10 cm. Ytan är slät; linjerna äro skickligt huggna, utan tvivel av en van och framstående ristare. Det bör framhållas, att man, på grund av att endast en obetydlig del av inskriften har bevarats, icke med säkerhet kan fastställa ordningen mellan runföljderna.

Inskrift:

...**aluk** × ...**o** ...**ulo** ...
5

Till läsningen: 1 **a** har ensidig bst. 3 **u** är ej stunget, ej heller 4 **k**. Sk efter 4 **k** har formen av ett kryss. 5 **o** har dubbelsidiga, snett upp åt höger riktade bst. Efter 5 **o** finnas huggna linjer i form av en **k**-runa; linjerna utgöra med all sannolikhet en ornamentsdetalj. Av 6 **u** återstå endast toppdelarna och av 8 **o** endast bst till vänster om hst. Det övriga har gått förlorat, då stenen slogs sönder.